

WRATISLAVIA ANTIQUA 21

CMENTARZ SALWATORA
PIERWSZA NEKROPOLA
WROCLAWSKICH PROTESTANTÓW

CEMETERY OF OUR SAVIOUR
THE FIRST PROTESTANT BURIAL SITE
IN WROCLAW

ZESPÓŁ DO BADAŃ ŚREDNIOWIECZNEGO I NOWOŻYTNEGO WROCŁAWIA
RESEARCH TEAM FOR STUDIES ON MEDIEVAL AND EARLY MODERN
WROCŁAW

WRATISLAVIA ANTIQUA

STUDIA Z DZIEJÓW WROCŁAWIA
STUDIES ON THE HISTORY OF WROCŁAW

21

Komitet redakcyjny
Edited by
Krzysztof Wachowski
Jan Klápště
Stefan Krabath
Marta Młynarska-Kaletynowa
Jerzy Piekalski

UNIWERSYTET WROCŁAWSKI
Instytut Archeologii

CEMENTARZ SALWATORA
PIERWSZA NEKROPOLA
WROCŁAWSKICH PROTESTANTÓW

CEMETERY OF OUR SAVIOUR
THE FIRST PROTESTANT BURIAL
SITE IN WROCŁAW

REDAKCJA
KRZYSZTOF WACHOWSKI

WROCŁAW 2015

Recenzent: *Leszek Kajzer*
Opracowanie redakcyjne i korekta: *Karol Bykowski*
Opracowanie techniczne i skład komputerowy: *Marek J. Battek*

Rycina na okładce:
Plan Wrocławia z 1562 r. Weinerów
Według reprodukcji J. Partscha z 1826 r.
(za: *Wrocław na planach XVI-XX wiek,*
Wrocław 1999)

ISBN 978-83-61416-29-6

Uniwersytet
Wrocławski

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Archeologii

Praca wykonana i opublikowana w ramach
projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki
Nr UMO-2012/07/B/H53/01089

© Copyright by Uniwersytet Wrocławski
Wrocław 2015

Nakład: 300 egz.

Druk i oprawa:
Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN
im. St. Kulczyńskiego, Sp. z o.o.
53-505 Wrocław, ul. J. Lelewela 4

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE DO ARCHEOLOGII PROTESTANTYZMU NA ŚLĄSKU (Krzysztof Wachowski)	7
II. CMENTARZ I KOŚCIÓŁ SALWATORA WE WROCŁAWIU W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ PISANYCH (Daniel Wojtucki)	11
III. OBRZĄDEK POGRZEBOWY NA CMENTARZU SALWATORA WE WROCŁAWIU W ŚWIETLE BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH (Magdalena Wojcieszak)	19
IV. KULTURA MATERIALNA W ŚWIETLE ZNALEZISK Z GROBÓW NA CMENTARZU SALWATORA WE WROCŁAWIU (Jakub Sawicki).....	59
ADDENDUM: CZEPEK Z GROBU 1112 (Diana Jędrysek)	138
V. ANALIZA ZMIAN PATOLOGICZNYCH I WYBRANYCH WYZNACZNIKÓW STRESÓW ORAZ IZOTOPÓW STABILNYCH W MATERIALE OSTEologicZNYM Z WCZESNONOWOŻYTNEGO CMENTARZA SALWATORA WE WROCŁAWIU (Zofia Łubocka, Stanisław Gronkiewicz)	143
VI. KOŚCIÓŁ SALWATORA WE WROCŁAWIU	163
VI.1. Relikty kościoła Salwatora we Wrocławiu (Przemysław Guszpit, Roland Mruczek, Tomasz A. Kastek)	163
VI.2. Rekonstrukcja kościoła Salwatora we Wrocławiu (Mariusz Caban).....	175
VI.3. Problematyka badawcza wrocławskiego warsztatu budowlanego w 2. połowie XV i w XVI wieku (Roland Mruczek).....	190
VI.4. Porównawcze badania pomiarowe cegieł z kościoła Salwatora we Wrocławiu (Mariusz Caban)	197
VI.5. Badania zapraw (Maria Gąsior, Wojciech Bartz, Jerzy Raczyk, Paulina Jaciów).....	214
VI.6. Kościół Salwatora na tle wrocławskiego warsztatu budowlanego w 2. połowie XV i w XVI wieku (Wojciech Bartz, Mariusz Caban, Maria Gąsior, Tomasz A. Kastek, Roland Mruczek)	220
VII. NOWA EPOKA – NOWE ZWYCZAJE. PROTESTANCKI OBRZĄDEK POGRZEBOWY NA ŚLĄSKU (Krzysztof Wachowski)	229
Summary	243
Autorzy	245

PŁYTA DVD

III. OBRZĄDEK POGRZEBOWY NA CMENTARZU... (Magdalena Wojcieszak) – Aneksy 1–3	
V. ANALIZA ZMIAN PATOLOGICZNYCH... (Zofia Łubocka, Stanisław Gronkiewicz) – Aneks	
VI. KOŚCIÓŁ SALWATORA WE WROCŁAWIU	
VI.5. Badania zapraw (Maria Gąsior, Wojciech Bartz, Jerzy Raczyk, Paulina Jaciów) – raport laboratorium	

TABLE OF CONTENTS

I. INTRODUCTION TO ARCHAEOLOGY OF PROTESTANTISM IN SILESIA (Krzysztof Wachowski)	7
II. THE CEMETERY AND CHURCH OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW IN LIGHT OF WRITTEN SOURCES (Daniel Wojtucki)	11
III. BURIAL RITES IN THE CEMETERY OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW IN LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL STUDIES (Magdalena Wojcieszak)	19
IV. MATERIAL CULTURE IN LIGHT OF FINDINGS FROM GRAVES IN THE CEMETERY OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW (Jakub Sawicki)	59
ADDENDUM: MOB CAP FROM GRAVE NO. 1112 (Diana Jędrysek)	138
V. THE ANALYSIS OF PATHOLOGICAL CHANGES AND SELECTED STRESS INDICATORS AS WELL AS STABLE ISOTOPES IN OSTEOLOGICAL MATERIAL FROM THE CEMETERY OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW (Zofia Łubocka, Stanisław Gronkiewicz)	143
VI. THE CHURCH OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW	163
VI.1. Relics of the church of Our Saviour in Wrocław (Przemysław Guszpit, Roland Mruczek, Tomasz A. Kastek)	163
VI.2. Reconstruction of the church of Our Saviour in Wrocław (Mariusz Caban)	175
VI.3. Research problems of construction workshop in Wrocław in the second half of 15 th century and the 16 th century (Roland Mruczek)	190
VI.4. Comparative measurement studies of bricks from the church of Our Saviour in Wrocław (Mariusz Caban)	197
VI.5. Results of mortar tests (Maria Gąsior, Wojciech Bartz, Jerzy Raczyk, Paulina Jaciów)	214
VI.6. The church of Our Saviour against the background of the construction workshop in Wrocław in the second half of 15 th century and the 16 th century (Wojciech Bartz, Mariusz Caban, Maria Gąsior, Tomasz A. Kastek, Roland Mruczek)	220
VII. NEW ERA – NEW CUSTOMS. PROTESTANT BURIAL RITES IN SILESIA (Krzysztof Wachowski)	229
Summary	243
Authors	245

DVD PLATE

III. BURIAL RITES IN THE CEMETERY OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW IN LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL STUDIES (Magdalena Wojcieszak) – Annex 1, 2 and 3	
V. THE ANALYSIS OF PATHOLOGICAL CHANGES... (Zofia Łubocka, Stanisław Gronkiewicz) – Annex	
VI. THE CHURCH OF OUR SAVIOUR IN WROCLAW	
VI.5. Results of mortar tests (Maria Gąsior, Wojciech Bartz, Jerzy Raczyk, Paulina Jaciów) – laboratory report	